

Kelly DeVries, *A Cumulative Bibliography of Medieval Military History and Technology*, Leiden – Boston – Köln 2002 (*History of Warfare*, vol. 8), ss. 1128

W 1997 r. zapoczątkowano serię wydawniczą poświęconą dziejom wojskowości pod wspólnym tytułem *History of Warfare*. W założeniu ma ona prezentować najnowsze badania związane z klasycznymi dyscyplinami dziejów wojen i wojskowości, takimi jak strategia, operacja, taktyka. Mieszczą się w niej również badania związane z kwestiami gospodarczo-militarnymi oraz społeczno-wojskowymi ale również publikacje poświęcone technice i technologii wojennej. Terytorialnie i chronologicznie kolejne tomy *History of Warfare* obejmują obszar Europy, Azji oraz Bliskiego Wschodu na przestrzeni od starożytności aż do początków XX w. Recenzowany tom poprzedzają studia o zróżnicowanym charakterze; są to zarówno monografie, jak również zbiory pomniejszych prac¹. Dotychczas ukazało się już 68 części tej serii.

Recenzowany tom na tle pozostałych wyróżnia się o tyle, że jest typową bibliografią prac poświęconych średniowiecznej historii wojskowości oraz technice wojskowej tego okresu. Wbrew tytułowi znalazły się tam również noty bibliograficzne prac odnoszących się do schyłku starożytności (*Late Antiquity*), a także okresu przełomu średniowiecza i nowożytności (*Early Modern, Renaissance*). Łącznie

---

¹ *Exercise of Arms. Warfare in the Netherlands, 1568-1648*, ed. M. van der Hoeven, Leiden – New York – Köln 1997 (vol. 1); *Technology, Disease and Colonial Conquest, Sixteenth to Eighteenth Centuries. Essays Reappraising the Guns and Germs Theories*, ed. G. Raudzens, Leiden – Boston – Köln 2001 (vol. 2); *Conquest and Resistance. War in Seventeenth-Century Ireland*, ed. P. Lenihan, Leiden – Boston – Köln 2001 (vol. 3); H. Nicholson, *Love, War and the Grail*, Leiden – Boston – Köln 2001 (vol. 4); J. W. Birkenmeier, *The Development of the Komnenian Army: 1081-1180*, Leiden – Boston – Köln 2002 (vol. 5); *Scotland and the Thirsty Years' Wars, 1618-1648*, ed. S. Murdoch, Leiden – Boston – Köln 2001 (vol. 6); H. P. van Tuyll van Serooskerken, *The Netherlands and World War I. Espionage, Diplomacy and Survival*, Leiden – Boston – Köln 2001 (vol. 7).

tysiące odsyłaczy bibliograficznych pomieszczono w 196 częściach. Najwięcej, bo aż 128 dotyczy średniowiecza, 50 techniki wojskowej, natomiast 18 zawiera informacje dotyczące prac z okresu wczesnej nowożytności. Zresztą jak we wstępie stwierdził K. DeVries celowo pominięto ścisły podział chronologiczny na epoki, skoro późny antyk (III-IV n.e.) w dziedzinie wojen i wojskowości miał decydujący wpływ na kształt wojskowości wczesnośredniowiecznej, a zamknięcie średniowiecza z końcem XV w. (na przykład w przypadku Imperium Ottomańskiego) również nie miałyby większego sensu². Podstawową kategorią podziału wpisów bibliograficznych jest przynależność geograficzna, przynależność noty do historiografii poświęconej konkretnej wojnie lub kampanii wojennej, ewentualnie konkretnemu tematowi. Tym podziałom podstawowym towarzyszy umiejscowienie not w czasie, na przykład *Medieval – England* czy *Early Modern – England*.

Ta niezwykła publikacja w założeniu miała być przewodnikiem dla studentów ale i pracowników naukowych, którzy swą uwagę skupiają na historii wojskowości. Należy tu odnotować, że zamysł ten został zrealizowany w najlepszy z możliwych sposobów. Podział zawartości na prawie 200 podrozdziałów tylko pozornie wprowadza chaos i utrudnia objęcie całości. W praktyce okazuje się, że taka konstrukcja jest fortunna, ponieważ ułatwia szybkie dotarcie do konkretnych not w o wiele szybszym tempie, niż mozolna kwerenda, którą należałoby prowadzić w tym wykazie, gdyby został podzielony na większe części chronologiczne, tematyczne czy terytorialne.

Z punktu widzenia badacza historii wojskowości i techniki wojskowej, działającego poza kręgiem anglosaskim, praca ta może stanowić cenne uzupełnienie wiedzy na temat najnowszych (do 2001 r.) publikacji powstałych w innych krajach, zwłaszcza, że częstokroć dotarcie do nich wiąże się z pewnymi komplikacjami. Niestety zasada ta nie do końca sprawdza się w przeciwnym kierunku. Otóż pomimo wymienienia 45 nazwisk polskich autorów i ich licznych prac, jest to lista wykazująca braki. Rzecz jasna sztandarowe publikacje z omawianego zakresu tematycznego zostały przywołane w bibliografii, ale niekiedy mylnie³ lub brak ich w ogóle⁴. Jest to zrozumiałe,

---

² K. DeVries, *op. cit.*, s. XVIII.

³ I tak na przykład w przypadku opracowania *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350-1450*, Łódź 1990 jako autora podano: Nadolski A. et al.

o tyle, że podczas pracy nad zestawieniem tak dużej ilości not, nie sposób odpowiednio uwypuklić osiągnięcia badawcze wszystkich specjalistów z wielu krajów. Warto przywołać stwierdzenie samego Autora, który pisze: „Of course, there are also the obviously missed references. No matter how thorough the bibliography compiler is in searching for references, there will always be many that are missed. (Indeed, in an earlier draft of this work, I actually missed one of my own articles!)”⁵. Zapewne była to jedna z przyczyn, z powodu której w 2005 r. wydano swoisty dodatek do omawianej pracy. Identyczny tytułu uzupełniono informacją *Update 2004*⁶, natomiast w 2008 r. opublikowano kolejne uzupełnienie pod hasłem *Update 2003-2006*⁷.

Polskich tytułów udało się odnaleźć jedynie 77. Wśród nich aż 62 to artykuły, pozostałe 15 to monografie. Większość tekstów (45) powstała w językach obcych (głównie po angielsku, francusku i niektóre po niemiecku), ale tylko 29 spośród nich ogłoszono drukiem za granicą. I tu warto odnotować jeszcze jedną prawidłowość. W popularyzacji ustaleń polskich badaczy niebagatelną rolę odegrało czasopismo *Fasciculi Archaeologiae Historicae*, bowiem 12 tekstów obcojęzycznych publikowano właśnie w nim.

Na marginesie warto dodać, że bez mała pełne (do 2003 r.) zestawienie polskich prac poświęconych tytułowemu zagadnieniu (autorstwa Piotra Andrzeja Nowakowskiego) znalazło się w drugim wydaniu *Uzbrojenia w Polsce średniowiecznej 1450-1500* (Toruń 2003), a więc już po opublikowaniu recenzowanej pracy. Na 27 stronach znaleźć można nie tylko zapisy bibliograficzne prac związanych z dziejami wojskowości (głównie uzbrojeniem), ale również odsyłacze do podstawowych materiałów źródłowych ogłoszonych drukiem. Kwestią otwartą pozostaje stworzenie, ale i rozpropagowanie szerszego zestawienia bibliograficznego związanego nie tylko z bronio-

---

⁴ Przywołano dwa artykuły M. Głosek, niestety pominięto monografie takie jak: M. Głosek, *Znaki i napisy na mieczach średniowiecznych w Polsce*, Wrocław 1973; idem, *Miecze środkowoeuropejskie z X-XV w.*, Warszawa 1984; idem, *Późnośredniowieczna broń obuchowa w zbiorach polskich*, Łódź 1996; *Polska technika wojskowa do 1500 roku*, red. A. Nadolski, Warszawa 1994; *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1450-1500*, red. A. Nowakowski, wyd. I, Toruń 1998.

⁵ K. DeVries, *op. cit.*, s. XVIII.

⁶ Idem, *A Cumulative Bibliography of Medieval Military History and Technology. Update 2004*, Leiden – Boston – Köln 2005 (*History of Warfare*, vol. 26).

⁷ Idem, *A Cumulative Bibliography of Medieval Military History and Technology. Update 2003-2006*, Leiden – Boston – Köln 2008 (*History of Warfare*, vol. 46).

znawstwem, lecz także poświęconego dziejom różnych rodzajów broni i historii działań zbrojnych w okresie średniowiecza i nowożytności. Bogaty dorobek nauki polskiej w tym zakresie zasługuje bowiem na podsumowujące ujęcie problemu w postaci bibliografii „kumulatywnej”.

Aleksander Bołdyrew

(Instytut Historii UJK, Filia w Piotrkowie Trybunalskim)